

השבת

של רבי נחמן מברסלב

כי מי שרוצה להמשיך על עצמו אמונת הרצון, ולמלא את כל חסרונותיו רק על-ידי זה, הוא צריך להמתין ולהמתין, בבחינת (איכה ג) **טוב ויחיל דיומם לתשועת ה'**. וכל זה אם הוא חזק באמונת הרצון בוודאי גמור, אבל על-ידי הספקות הני"ל, אזי מטה ידו ונלאה מלהמתין כל-כך, עד שיוכל לבוא על-ידי-זה לנפילה גדולה כני"ל. ומזה היה כל טעות הערב רב עד שעשו את העגל, כי ראו כי **בושש משה**, והם לא רצו להמתין, וכל זה מחמת הספק ברצון.

וזה שאמר: **כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו** - ילא ידענו דייקא, בחינת ספקות. והתיקון לכל זה, לחזק אמונת הרצון, הוא ליתן צדקה הרבה פעמים, בחינת **נתון נתון** - אפילו מאה פעמים, כי התגברות הבעל-דבר בעניין הטלת הספקות וחלישות אלו הם כמעט בלי שיעור, וצריכין לחזק את עצמו כנגדו בכל פעם, ועיקר ההתחזקות על-ידי צדקה (לקוטי הלכות - הלכות ברכות השחר - הלכה ה - אותיות ל לד לפי אוצר היראה - יראה ועבודה - אות ח)

שלוש פעמים בשנה יראה ... (לד, כג)
(ואמר רבותינו ז"ל: כורך שבא לראות, כך בא לראות) כשאדם רואה שהוא רחוק מאוד

מהתכלית, דהיינו שקשה לו מאוד לבטל את עצמו אל ה' יתברך בתכלית הביטול בשלמות, שזה עיקר התכלית, ששם כולו אחד כולו טוב, ומה שהאדם רחוק מזה הוא רק מחמת חיוזו דהאי עלמא, שהם כלל התאוות והבלי עולם הזה המבלבלין את הראות ומונעין אותו מלהסתכל אל התכלית האמת, אז צריך להתפלל ולצדק הרבה על זה ולשפוך לבו כמים נוכח פני ה' ולבכות בדמעות-שליש על זה, ועל-ידי הדמעות אלו שבוכה ומתאבל על זה שנלכד בחיוזו דהאי עלמא והלך אחר עיניו, שעל-ידי-זה נתרחק כל-כך מה' יתברך ומהתכלית האמת, שזה כלל חורבן בית-המקדש ושרפת התורה וכו', חס ושלוש, כמבואר בפנים, והדמעות הם חלקי הראות, כמבואר במקום אחר, ועל-כן על-ידי הבכיה בדמעות על כל הני"ל, על-ידי-זה זוכה לגרש את חלקי הראות שנטו אחר חיוזו דהאי עלמא.

וצריכין לבכות על זה כל-כך, עד שמגודל הצער והמרירות והכאב שהוא מרגיש מכל הני"ל, על-ידי-זה יסתום עיניו בחזקה מכל חיוזו דהאי עלמא (כמרגל בטבע האדם המצטער מאוד, לסתום את עיניו מחמת גודל הצער, כמבואר במקום אחר), ויבוא על-ידי-זה לבחינת ביטול הני"ל. וזה בחינת:

עיני נגרה ולא תדמה מאין הפגות. עד ישקיף וירא ה' משמים, כי כשסתום עיניו ומסתכל רק על התכלית, כמוכח ה' יתברך משקיף ומשיגה עליו גם-כן מלמעלה, כעין שאמר רבותינו ז"ל: כדרך שבא לראות, כך בא לראות, ועל-ידי-זה בא אחר-כך לשמחה גדולה, בבחינת **שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה**, וכמו שאמר רבותינו ז"ל. והשמחה הזאת הוא כלי להמשיך על-ידי תורה מהזריחה של הרשימו מהביטול, והתורה הזאת הוא עיקר הנחמה על כל היסורים והצרות, בבחינת **זאת נחמתי בעיני כי אמרת חיייתי**. אך לזכות לכל זה בשלמות הוא רק על-ידי הצדיקי-אמת, כי רק הם יכולין להביא הכל אל התכלית. עיין פנים (הלכות מילה - הלכה ה, אותיות ג יח לפי אוצר היראה - בכיה - אות ח).

סיפור (השמוטות - ל, לא)
○ ספרו לפני בן הרב הצדיק רבי פנחס מקארץ ז"ל, מהמחלוקת מהזקן על רבינו ז"ל. שאל: מה אומר רבינו ז"ל? השיבו לו, שהוא שותק. ענה ואמר: עכשיו מתורצת לי משנה באבות. כתוב שם: **איזה מחלוקת שלא לשם שמים? מחלוקת קורח ועדתו** - הלוא קשה: היה צריך לכתב 'מחלוקת קורח ומשה'! אלא מפני שמשא לא היה חולק כלל, ורק קורח ועדתו הם

כי בהמשכן שהוא האוהל מועד, וכן בבית-המקדש שם מתכנסין הכל - כל ישראל - כאיש אחד, ואף-על-פי-כן כל אחד עומד על גבולו, בבחינת **עומדים צפופים ומשתחיים רווחים**, שעומדים צפופים ודחוקים זה בזה כאיש אחד, ואף-על-פי-כן משתחיים רווחים שלא ישמע אחד בוודיו חברו, כמו שאמר רבותינו ז"ל (אבות פי"ה מ"ד, ועיין בפירוש רש"י). כי כל אחד צריך לשוב לה' כפי מדרגתו, כמו שכתוב בספר הא"ב: כל אחד ינהוג כמו ששמע מרבו, וכמו שאמר חז"ל (אבות א, יד): **אם אין אני לי מי לי וכו'**, כי כל אחד יש לו גבול בפני עצמו כני"ל. וזה התיקון נעשה בבית-המקדש ובמשכן. ועל-כן נצטוו למנותם על-ידי השקלים שנותנין בשביל המשכן שעל-ידי זה נתתן הכל כני"ל, כי על שם זה נקראו שקלים שנמשך האור במידה ובמשקל לכל אחד לפי מדרגתו וכני"ל. (לקוטי הלכות - הלכות תפילת המנחה - הלכה ז - אות יד)

לא ידענו מה היה לו ... (לד, כג)
כל-מה שחזקים יותר באמונת הרצון, היינו להאמין ולידע שהכל מתנהג רק ברצונו יתברך, בוודאי מתחזק יותר רצון האדם לעשות רצונו יתברך ולבטל רצונו מפני רצונו יתברך, ולהיות לו על-כל-פנים כסופין ורצונות חזקים לעבודתו יתברך, אשר זה עיקר היהדות כידוע. אך על-ידי התגברות הבעל-דבר **נחשד ונפגם אצל אמונת הרצון**, ועל-ידי-זה נחלש גם הרצון שלו דקדושה, ונופל לרצונות אחרים, לתאוות וכיוצא.

אך מחמת שאף-על-פי-כן כבר היו צדיקים הרבה בעולם, שגילו אמונת הרצון לעין כל על-ידי האותות והמופתים וכו', אשר עשה משה ושאר הנביאים והזקנים והצדיקים הבאים אחריו, עד אשר אי אפשר לכפר חס ושלוש בהרצון לגמרי. אך עיקר כוח הבעל-דבר לחוס עדיין עם חלושי כוח שבישראל הוא רק על-ידי שמטיל ספק ברצון, ומזה נמשכים כל ההתרחקות והנפילות של אותם שהתחילו קצת לגשת אל הקודש ואחר-כך נפלו מזה, הכל מחמת ספקות הני"ל, שהבעל-דבר מטיל ספק בלבו, כאילו אין לו עוד תקוה לשוב אליו יתברך, וכאילו אינו פועל עוד כלום ברצון הטוב, חס ושלוש, עד אשר על-ידי-זה מתרשל גם-כן ברצון הטוב, וקשה וכבד עליו להמתין ולצפות כל-כך לישועת ה'.

כי תשא את ראש בני ישראל ... (ל, יא)
וזה (שמות ל, יא) כי תשא את ראש בני ישראל וכו' שנצטוו ליתן השקלים בעת המניין, כדי שלא יהיה בהם נגף בפקוד אותם. וקשה, למה לו למנותם ויש סכנה שלא ישלוט בהם הנגף, ולא ימנה אותם כלל. אך המניין היה הכרח, כי המניין הוא בחינת צמצום שמצמצמין על-ידי זה את אור להביות הלב של כל אחד מישראל שלא יתלהב יותר מדאי, כי לפי אור להביות לבו עד אין סוף, שם אין שייך מניין ומספר כלל, בבחינת (ספר יצירה) **לפני אחד מה אתה סופר**, ועיקר המניין והמספר מתחיל אחר הצמצום כידוע. ועל-כן נצטוו למנותם דייקא, כדי שיהיה נמנה כל אחד ואחד בפרטיות, שזהו בחינת צמצום האור ששם שייך מניין ומספר. וגם שלא יתערבבו יחד ולא יכנוס אחד בגבול חברו, כי כמו שצריכין הצמצום שלא יתלהב יותר מדאי וכו', כן צריכין גם-כן לצמצם התלהבות הלב שלא יצא מהגבול שלו לגבול חברו.

כי אף-על-פי שכל ישראל נחשבו כאיש אחד, כי בשרשם הם כלולים באחד, כמו שאמר רבותינו ז"ל (ויקרא רב ד, ו) שיעקב היו לו שבעים נפש וכולם נקראים נפש אחד, ואף-על-פי-כן כל אחד ואחד מישראל יש לו צמצום וגבול בפני עצמו. כי דעת כל אחד משנה מחברו, כמו שאמר רבותינו ז"ל (ברכות נח). לעניין ברכת חסם הריזים. והכל כפי מה שמצמצם התלהבות לבו בבחינת חלל הפנוי וממשיך לשם מחשבות טובות שהם מידות טובות, ועל-ידי זה נתגלה מלכותו יתברך, כי כל אחד יש לו שיעור בלבו לפי מדרגתו בבחינת נודע בשערים בעלה, כל חד כפום מה דמשער בבלביו.

וכן כל אחד עובד ה' כפי מידותיו הטובים, זה נזהר ביותר במצוה זאת שהיא בחינת תיקון מידת חסד, וזה במצוה זאת שהיא בחינת תיקון מידה אחרת, כמו שאמר רבותינו ז"ל (שבת ק"ח): **אביך במאי זהיר טפי וכו'**. ואף-על-פי שבודאי צריך כל אחד מישראל לקבל מחברו מנקודתו הטובה שיש לו בפרטיות מה שאין חברו כמו שמבואר בהתורה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים [עיין שם] אף-על-פי-כן אסור להרוס את הגבול שלא יתלהב יותר מדאי לכנוס לגבול חברו, כי לפעמים גם בני ישראל הכשרים יכולין להפיל אחד את חברו על-ידי שני דעותיהם כמבואר במקום אחר, על-כן צריכין הצמצום בכמה בחינות שלא יתלהב יותר מדאי וכו' כני"ל, וגם שלא יהרוס הגבול שבינו לחברו. ובשביל זה נצטוו למנותם שיהיה נמנה כל אחד ואחד בפני עצמו, כי כל אחד יש לו גבול ושיעור בדעתו להכיר את ה' יתברך ולעבדו בהדרגה ובמידה כפי מדרגתו וכני"ל. ועל-כן נצטוו למנותם במספר שמות, כי כל אחד מישראל יש לו שם בפני עצמו כפי אחיזתו בשמא דקודשא בריך הוא כפי מדרגתו, כי ה' בחינת כלי וצמצום ששם נגבל החיות שהיא הנפש (כמו שמבואר בהתורה וביום הבכורים - בסימן נו), ועל-כן היה ההכרח למנותם כני"ל.

אבל על-ידי המנין שהוא בחינת צמצום כני"ל יכול לשלוט הנגף חס ושלוש, כי בהצמצום שם אחיזתו הדינים כידוע שמשם משתלשל סטרא דמותא חס ושלוש כשאין נזהרין להמתיקו כראוי, על-כן נצטוו למנותם על-ידי השקלים שנותנין לנדבת המשכן.

שחלקו, וכך הוא בעניין רבינו ז"ל שלא היה חולק, רק הם חלקו והוא שתק.

○ הרב הגאון מורינו הרב רבי צדוק מלובלין היה מחפש מאוד אחרי ספרי רבינו, והיה מצוה לכל מוכרי הספרים, שתפק כשיזדמן להם ספרי רבינו שיביאו אליו. והיה מתאונן ואומר: אני יש לי כבר מזל כזה, חוטפים אותם מיד, עד שלידי לא מגיע אפילו ספר אחד. ופעם אחת מצא מוכר-ספרים, ושאלו אם יש לו ספר מספרי ברסלב, וענה לו שאין לו, ואף-על-פי-כן חפש אצלו, ומצא הספר 'עלים לתרופה', מהמכתבים של מוהרנ"ת, ושאלו: מה זה? וענה: זה רק 'בריף שטעלער' [מאסף של מכתבים]. ענה רבי צדוק ואמר: דווקא זה ה'בריף שטעלער' אני רוצה! ותפק כשקרא המכתב הראשון, שכתוב בו מהרדיפות שרדפו את מוהרנ"ת, הוריד דמעות על זה.

עצות

(לקוטי עצות - אמת ואמונה, ח-ט)

○ לפי התמעטות האמונה, כן הסתרת פני ה' וחרון אפו, חס ושלוש, ואזי הצדיקים בורחים משררה וכבוד, ואין להעולם מנהיג אמת. ועל-ידי שמשברין הכעס ברחמנות, על-ידי-זה נמתק החרון-אף, ואזי הצדיקי אמת מקבלין הכבוד והמנהיגות, וזוכין למנהיג אמת, שיבוא כל אחד אל התכלית האמתית ("מ, סימן יח).
○ אין לאדם לקבל מנהיגות ושררה, כי-אם כשיש לו אמונה בשלמות שאין שלמות אחריו. ואפילו מי שהוא מאמין באיזה דבר שהוא מדרכי האמורי, כגון צבי הפסיקו בדרך, אף-על-פי שהוא מאמין בה' יתברך אין לו לקבל המנהיגות. ואף שהאדם חושב בעצמו שיש לו רחמנות על העולם, ועל-כן רוצה בהנהגתם, באמת הוא רודף אחר הכבוד, ותולה רדיפתו ברחמנות, ועל-ידי-זה יכולין לבוא למינות ואפיקורסות, חס ושלוש, אבל מן השמים מרחמין ואין מניחין המנהיגות בידם (שם).

תפילה

(לקוטי תפילות א - תפילה יח)

... וזכנו ברחמיך הרבים לאמונה שלמה באמת, לאמונה הקדושה, להאמין בך ובצדיקיך האמתיים, באמונה שלמה באמת, ותצילנו ברחמיך הרבים מאמונות כזביות מאמונות של שטות והבל, ולא יהיה לנו שום אמונה כזבית, ולא נאמין בשום דבר שהוא מדרכי האמורי, ולא נלך בדרכיהם וחוקותיהם, ולא נטה לבבנו אחר שטותיהם ושקריהם, רק נזכה לאמונה דקדושה בשלמות, לאמונה זכה ונקיה בך ה' אלקינו, ובצדיקיך האמתיים, ובתורתך הקדושה, בתורה שבכתב ותורה שבעל-פה, ובכלליות עמך ישראל הקדוש, באמת ובלב שלם.

שיחות

(מרי ישראל אודסר, צ"ל - המשך)

וגם החלום שהיה לי אחרי הפטירה של רבי ישראל, החלום של הגלים... הייתי ביים והיה גלים גדולים כאלה כמו הרים. אני ראיתי שהולך הר של מים - אבל הר, והוא הלך כבעס ישר אלי, אמרתי: "אוי ווי, עוד כמה רגעים הוא יגיע אלי, מה יהיה ממני, אז אני אמות, אין שום תקוה. אז אני אמות!" וככה היה. הוא הלך כבעס, בחפזון, הלך להרוג אותי. הוא נפל עלי והייתי מיואש לגמרי, אבל ראיתי שאני עולה על ההר, שאני עולה במים, עולה, עולה, עד שהגעתי לסוף והוצאתי את הראש ויכולתי לנשום אויר ונשארתי בחיים. טוב, עבר הגל ונשארתי בחיים, אבל אני רואה שהולך הר חדש, גל חדש, הוא הולך. מה יהיה עכשיו, לא בכל פעם מתרחש נסים, מה יהיה עכשיו ממני?
נו, איך הוא הולך, הוא לא שואל אותי, הוא הולך אלי ונפל עלי הר חדש. וגם-כן היה נס שעליתי

במים על ההר עד שהוצאתי את הראש מן המים ונשארתי בחיים. נו טוב, ברוך ה' נצלתי שתי פעמים, אבל הים הוא רועש והולכים גלים חדשים, "מה יהיה ממני, מה יהיה מזה!" אני הרגשתי הסכנה מה שיש לי גלים כאלה, הרים כאלה, הייתי מיואש, ראיתי הסכנה מה שיש, בכל פעם אני רואה נסים אני עולה על הגל, אני עולה במים עד שאני מגיע לסוף ומוציא את הראש ואני נשאר בחיים, אבל אולי עכשיו מי יודע מה שיהיה עוד, ראיתי והרגשתי את הסכנה איפה שאני נמצא. חלום כזה... פתאום, אני רואה בניין גדול ביים לא רחוק ממני, בניין כזה, בניין גדול ויפה, יופי כזה.. אמרתי: "מה, איך אפשר דבר כזה, ביים יש בניינים?" אני לא ראיתי כלום רק הגלים, ופתאום אני ראיתי ביים בניין מפואר וגדול. היה לי תמיהה: "איך אפשר, ביים אפשר להיות בניין", אבל אני רואה בניין, חשבתי: "אולי זה רמו על שאני אזכה להנצל מהים, כי יש בניין אז אולי אני אגיע לבניין".

אני עשיתי מאמצים גדולים ולא יכולתי להגיע להבניין, אני הייתי כבר על-יד הבניין ובא גל והוא סחב אותי ונתרחקתי מהבניין, "מה יהיה, אני יש לי מקום להנצל אבל אני לא יכול, אין לי כוח להגיע להבניין, אין שום אפשרות להגיע להבניין, הוא על-ידי ואני אי אפשר לי להגיע להבניין".

לעילוי נשמת מרת

בלרה בת דיאמנטא, ת.נ.צ.ב.ה.

עד שזכיתי, עשיתי מאמץ עליון כזה והצלחתי לנגוע בהמעקה של הבניין. כמו רק שיכולתי להחזיק בהמעקה הרגשתי: "עכשיו ברוך ה' אני יכול לעלות על מדרגות הבניין, אין ים, אין גלים, אין כלום, עכשיו אני יש לי תקוה!"
נו, עליתי, היה מדרגות הרבה והחזקתי בהמעקה ועליתי בשמחה גדולה, כל רגע היה שוה בלי שיעור, אני זכיתי לצאת מסכנות כאלה ואני נמצא בבניין במדרגות. עליתי על המדרגות עד שהגעתי לסוף, עד שהגעתי להדלת של הבניין. אני הגעתי להדלת של הבניין. אז פתחתי את הדלת ונכנסתי והיה פרוזדור. מצד אחד היה חלונות יפות ומצד שני היה קיר עם דלתות, אז אני עברתי את הדלת הראשונה ורציתי לפתוח לראות מה יש שמה, ולא פתחתי, לא בכוונה אבל לא פתחתי. אמרתי: "מה זה, מדוע לא פתחתי?"

אז חשבתי: "עכשיו אני אפתח, יש דלתות הרבה". אז הלכתי וגם-כן הגעתי להדלת וגם-כן לא פתחתי, והייתי כבעס עלי: "מדוע לא פתחתי?" ועברתי את הדלת וככה את כל הדלתות, הלכתי ורציתי לפתוח ולא פתחתי. זה חלום כזה...
עד שהגעתי להדלת האחרונה של הבניין, זה כבר כל הבניין. אני עברתי כל הדלתות עד שהגעתי להדלת האחרונה של הבניין שהיה כבר. אני הגעתי להדלת האחרונה אז פתחתי, פתחתי וראיתי חדר... יש שמה שולחן וכסא, ועל הכסא יושב זקן גדול, וזקן - יופי כזה, לבן כזה, חן כזה.. וגם הצורה שלו, הפנים שלו היה חן כזה שלא רואים בעולם הזה מין חן כזה, מין מתיקות כזה...

אז התביישתי מאוד, ראיתי זקן כזה וראיתי את הפנים שלו, אז נתביישתי מאוד ונפלתי בדעתי: "איך יש לי מקום פה להיות בחדר הזה ולראות זקן כזה, איך?" ראיתי לתת שלום להזקן אבל לא מצאתי עוז בנפשי, "לתת לו שלום, אני רחוק מזה, אני איך יש לי חלק כזה לתת לו שלום, איך יש לי העזות לתת שלום להזקן הזה?"
על-כל-פנים הזקן הזה הושיט את היד ונתן לי שלום ולקח לי את היד והחזיק את היד ובאהבה גדולה ובנענוע: "שלום עליכם". והוא המשיך והחזיק אותי באהבה גדולה, התקרבות כזה.. אני לא היה לי עזות כזה, אבל הוא עשה כזה, אז מה יכולתי לעשות, קבלתי את זה. ונתעוררתי...
אז אני זכרתי את כל החלום, עד היום אני רואה את הפנים שלו כמו שראיתי אז. בדרך הטבע חלום נשכח, בפרט צורה. אבל כמו שראיתי את הכסא עם הזקן והזקן והתאור של הפנים, אני זוכר את זה כמו שאני רואה עכשיו את זה. אז היה לי געגועים והשתוקקות, "אני רוצה לדעת מי זה היה הזקן, איזה גדול, מי היה הזקן שראיתי?"
אז כנראה אני היה לי געגועים, נרדמתי, ואמרו לי אז שחשבתי מחשבה: "אני אקח ספר ואני אפתח, אולי אני אמצא שמה איזה רמוזי זה הזקן". וככה עשיתי.

נתעוררתי ולקחתי ספר ופתחתי, זה היה ספר 'יחי מוהר"ן בדפוס ראשון. פתחתי את הספר ונתתי את העיניים על הסעיף הזה שרבינו הקדוש גילה: "שמי שיזכה, אני אתראה אליו בדמות זקן!" זהו, זה ראיתי, אז ידעתי כבר שהזקן הוא רבינו! חלום כזה ...

מכתב

(ספר אבי הנחל - חלק ב - מכתב יא)

עניין זה לקרב נפשות לה' יתברך הוא דבר קשה וכבד מאוד. אך אף על פי כן בהכרח לעסוק בזה כי הוא חיוב על כל אחד מישראל לעסוק בזה כפי מדרגתו, כי זה בחינת ישוב העולם שיהיה העולם מיושב מבני אדם שהם בני דיעה אמתית לדעת את ה' ולהוציא מעוונות וכו'. וזה העסק יקר וחשוב מאוד מאוד אצל ה' יתברך, יותר מכל העבודות שבעולם; כי זה עיקר גדולתו וכבודו של ה' יתברך כשהרחוקים ביותר נתקרבים אליו, אבל מי הוא זה שידע איך להתנהג בזה את מי לקרב ואת מי שלא לקרב? על כן צריכים לזה תפילה ותחנונים הרבה, וגם זה קשה לקיים כראוי, כי מי יודע לסדר תפילות כראוי בפרט על עסק גדול כזה שבו תלויים כל העולמות? על כן עסקינו בזה הוא רק על ידי כוח הדעת של הצדיק האמת שעל ידו דייקא מאיר ה' יתברך את עיני כל החפצים באמת איך לעסוק בבניין הקדוש הזה לקרב נפשות לה' יתברך באמת, שזה מוטל על כל אחד מישראל, הרוצה להתקרב לה' יתברך באמת, שחיוב עליו לדבר עם חבריו ולקרבם אל האמת לאמתו, ויקבלו דין מן דין [זה מזה]. אבל אי אפשר לעסוק בזה כי אם על ידי הצדיק, ועל ידו יכולין להתפלל תפילתו לפני ה' יתברך שיושיעו, לידע באמת איך לנהוג בבניין הזה איך לגרש הרע מעצמו ומהנפשות המתקרבים אליו.

השתפכות הנפש

(סימן מח)

עוד פעם אחת, דבר רבינו זכרוננו לברכה מעניין שצריכין לעסוק הרבה באמירת תהלים ותחינות ובקשות והתבודדות וכו'. ושאל אותו הרב הצדיק רבי יודיל, זכר צדיק לברכה: איך לוקחין לב (רצונו לומר, איך זוכין, שיהיו הדבורים בהתעוררות הלב). השיב לו רבינו זכרוננו לברכה: תאמרו לי אצל איזה צדיק קבלתם התעוררות הלב; העיקר הוא האמירה בפה, להרבות בפה דבורים של תחינות ובקשות, והתעוררות הלב בא ממילא.